

УДК 130.2

DOI: 10.26565/2226-0994-2018-59-12

Дарія Селищева

ТРАНСФОРМАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЕТИЧНОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ: КРИТИКА ПРАГМАТИЧНОЇ ПОЕТИКИ

З огляду на демократизацію письма та взаємне накладання дискурсів в сучасному медійному середовищі, поетичне ставлення до мови виявляється можливим шляхом осмислення ваги слова, усвідомлення мови не як прозорого медіуму, а як активного середовища мислення. Такий підхід можливий в результаті переосмислення феномену поезії, відштовхуючись від ідей прагматичної поетики П. Арсеньєва. Розвінчуючи романтичне уявлення про поета як медіума між богом і читачем, а також критикуючи уявлення Дж. Остіна про мову як засіб впливу на іншого, П. Арсеньєв, втім, розуміє поетичне висловлювання як спосіб політичного впливу на слухача, чим обмежує простір можливостей екзистенції, що відкривається цим висловлюванням. Концепція поетичного акту як способу розмикання мови, що розробляється автором на основі філософії мови М. Гайдегера та Ф.-В. фон Геррманна, є спробою розробити відповідне розуміння поезії та обійти обмеження концепції прагматичної поетики.

Ключові слова: прагматична поетика, поетичний акт, теорія натхнення, поетичне висловлювання, мова.

Мета статті – розглянути поетичне висловлювання концепції прагматичної поетики П. Арсеньєва як двоетапну подію; критично проаналізувати її з позиції філософії мови М. Гайдегера та Ф.-В. фон Геррманна.

Актуальність статті зумовлена, з одного боку, теоретичним доробком П. Арсеньєва. Прагматична поетика є «зонтичним визначенням» для досліджень того «фрейма літературності», зміщення до якого намітилося ще за часів першого авангарду [див.: Арсеньєв, 2016]. Оскільки Арсеньєв досліджує поетику писання, детерміновану медіа та інститутами влади, а також техніку читання, детерміновану поетикою писання, предметом концепції прагматичної поетики є такий феномен культури, як поезія, яку автор розуміє як двоетапну подію. З іншого боку, доречним буде сказати про конфліктність самої ідеї поєднання поезії та прагматики: розуміння суті поетичного в сучасних літературних колах не є доробком на певних антропологічних засадах – замість цього воно стихійно коливається між пост-раннеромантичною ідеєю богонатхнення (Новаліс) та пост-пізньоромантичною ідеєю поезії-ремесла (По). Саме тому критика прагматичної поетики, що сама по собі є спробою розробити щось на кшталт філософських засад поезії, видається актуальним внеском у зближення філософського та поетичного дискурсів.

Ступінь розробки: запропоноване в статті поняття – дальній співрозмовник – не знайшло свого розвитку на теренах сучасної філософії, але трапляються випадки використання цього терміну в роботах здебільшого в галузі лінгвістики та літературознавства. Термін Осипа Мандельштама «провіденційний співрозмовник» трактують як конструкт у свідомості поета, за допомогою якого поет обходить примусовість відношень «поет-читач», легітимуючи так істинність свого висловлювання (Марк Сергійович Харітонов, Олексій Давидович Альохін, Тетяна Олексійовна Хазбулатова, Олена Борисівна Старовойтенко, Сергій Алевтинович Смирнов, Валерій Ігорович Тюпа), або як реципієнта, слухача поетичного висловлювання або вірша (Мераб Константинович Мамардашвілі, Олексій Вікторович Ухтомський, письменник Веніамін Олександрович Каверін, Любов Геннадіївна Кіхней, Олена Володимирівна Меркель, Григорій Ісаакович Беневіч), тобто так чи інакше залишаючись в межах теорії діалогу.

© Селищева Д. В., 2018.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

Прагматична поетика є молодого теорією, яка ще не отримала розробки своїх положень на теренах філософії чи лінгвістики. Зі свого боку автор теорії прагматичної поетики продовжує гілку критики ідеї ефективності перформативу (Джон Остін), яку було започатковано Джудіт Батлер, а також критикує романтичне уявлення про поета як «трансцендентальну інстанцію», себто медіум між богом і читачем.

Новизна дослідження полягає в критичному відношенні до прагматичної поетики, а також у спробі осмислити поетичний акт як двоетапну подію та трансплантувати термін «дальній співрозмовник» у вивчення поетичного акту на теренах фундаментальної онтології.

1. Перший аспект прагматичної поетики: критика теорії натхнення

Арсеньєв розробляє ідеї прагматичної поетики, відштовхуючись від теорії натхнення. Конструкцією «легенди натхнення», на думку Арсенєва, є «творча суб'єктивація панівних механізмів і протоколів передачі та зберігання інформації» [Капичьяк, 2017]. Ця теорія, пише автор, була представлена в контексті індустріальної епохи в метафоризації поетичного натхнення як використання апарату телефону або радіо, як у фільмі Жана Кокто «Орфей»: «Поетична праця була осмисленою за аналогією – як суворо екзистенціальну дисципліну та алгоритм звернення до апарату поетичного натхнення, відхилення від яких загрожує хібною, халтурою, графоманією» [Капичьяк, 2017]. Але таке визначення, як «сувора екзистенціальна дисципліна» є далеким від натхнення, яким воно уявлялося представникам раннього романтизму (Новалис, Тік, Шеллінг, брати Шлегель), що бачили у натхненні проходження через поета голосу бога. Натхнення, про яке говорить Арсенєв, є «натхненням» пізньоромантичного зразку. Олена Халтрін-Халтуріна протиставляє поезії натхнення поезію уяви. Якщо перше є даром можливості контакту з божественною реальністю, то останнє – «творча сила, що встає з глибин підсвідомості, яку проте можливо свідомо розвивати та зміцнювати» [Халтрін-Халтуріна, 2009, с. 10]. Причому англійські романтики, погляд яких на досліджуване явище збігається з тим, що описує Арсенєв (ідеться про представників «Великої П'ятірки»: Вордсворт, Кольрідж, Шеллі, Кітс, Байрон), рідко – чим далі тим рідше – вживали слово натхнення (*inspiration*). В епоху англійського романтизму наростала частота вживання слів уява, бачення (*imagination, visions*) [Халтрін-Халтуріна, 2009, с. 10]. Разом з елімінацією божественного джерела тлумачення того, що відбувається в момент появи поетичного висловлювання як події розуміння, поступово трансформується у тлумачення його як ремесла зі створення висловлювання – суцього, що впливає на реципієнта. Ставлення до моменту появи поетичного висловлювання як до впливу на читача тягне за собою тлумачення специфіки дії поета в цей момент як деформації граматичних структур, і як наслідок – ставлення до даного моменту не як до події розуміння, але як до ремісничої праці, дисциплінованого створення суцього. На відміну від літератури авангарду, у літературі романтизму все ще присутній момент довіри до трансцендентного. Саме з цього приводу Арсенєв зауважує: «Ліричне писання застаріло саме через свою сильну трансцендентальну інстанцію» [Капичьяк, 2017]. Довіра до трансцендентного, що передбачається концепцією трансцендентального суб'єкта, яка за часів англійського романтизму стоншується від автора до автора, є довірою до випадковості. Остання є осмисленою ще Новалисом в його «Фрагментах»: «Випадок – бог поета» [Новалис, 1995].

Арсеньєв пояснює актуальність критики «теорії натхнення» розвитком технічного прогресу, разом з яким змінюється і буття людини: «... саме в епоху нематеріальної праці ці людські здібності (спонтанність та імпровізація. – Д. С.) починають ставати не тільки цінністю, але й цінністю дефіцитною, існувати на межі виснаження. Саме тому і для технологій поетичного натхнення настає нелегкий момент: якщо все дозволено, будь-які медіа можливі, а опір матеріалу майже відсутній, ніщо не може претендувати на статус трансляції із сакрального джерела» [Капичьяк, 2017]. Таким чином, згідно з Арсенєвим, на тлі появи нових медіа, що по-різному трансформують самі способи створення поетичних

висловлювань, «натхнення», без якого поетичне висловлювання колись вважалося «графоманією», не виправдовує довіри в якості критерію поетичності поезії.

На протипагу теорії натхнення Арсен'єв прагне осмислити тему інтеграції медіа, з якими взаємодіє поет, в порожній роз'єм, що утворився в конструкції феномена поетичної творчості на місці елемента «натхнення», під егідою якого розвивається критикована ним парадигма: «Говорити про поетичне “натхнення” поза медіалогічною перспективою, тобто не звертаючись до конкретної матеріальної обшивки та жестикуляторного сценарія, мені видається безглуздом. Щойно ми приймаємо, що конструкція легенди натхнення є творчою суб'єктивацією панівних механізмів і протоколів передачі та зберігання інформації, все стає на свої місця» [Капич'як, 2017].

Ця поетика відноситься до слова як до об'єкта, та є самореферентною, тобто прагне до того, щоб піти від традиційної романтичної міфологеми «автор говорить читачеві про...» до нового сюжету: «мова, представлена в даному висловлюванні, мислить про себе». Слово – засіб говоріння-про – стає річчю – обговорюваною в поетичному вислові: «Модерністська література слідом за мистецтвом виявляє матеріальність означаючого, слово-як-таке або свою специфічність (літературність) не як перешкоду для комунікації, але як первинну операціональну реальність, з якою вона (тільки) і має справу» [Арсен'єв, 2018]. Звертаючись до своїх власних виробничих умов [Капич'як, 2017], поетичне висловлювання, поетика якого виходить на рівень прагматики, виявляється перед питанням про те, яким воно має бути, виходячи з того, що воно підриває себе як говоріння-про (отже, мова – як засіб для обговорення), виступаючи в якості якоїсь дії. Риси подібного висловлювання – відповідно, предмет вивчення прагматичної поезики – самореферентність і субверсивність. Виявити їх можна завдяки аналізу медіа, з якими взаємодіє поет. Арсен'єв розвиває думку про жестову природу писання, що з'являється на стику «психічних автоматизмів, що шукають моторної реалізації, та інструментів запису, які переживають пристосування до людського мозку». Жест виникає як результат взаємодії із засобом писання (пером, друкарською машинкою, інше), а точніше, «у відповідь на постіндустріальні травми зіткнення з сучасними техніками виробництва та передачі даних» [Арсен'єв, 2017]. Щоб показати жест як результат «виробничої травми», автор звертається до досвіду письменників ХХ століття, зокрема до досвіду Роберта Вальзера, котрий пережив, за його власними словами, «колапс руки, щось на зразок письмової судоми» [Арсен'єв, 2017]. «Інвалідну» та разом з тим «патологічну» практику письма Вальзера автор розглядає «в ряду технологічно-інституційних травм писання, винахідливо перетворених в художні методи». З особливостей писання випливає специфіка читання: забудькуватість оповідача «просочується на рівень прагматики та рецепції» [Арсен'єв, 2017]. Автор робить висновок, що: «Так жест писання та форма, яку придає йому носій, подає певну конструкцію та практику читання» [Арсен'єв, 2017].

Таким чином, згідно з П. Арсен'євим, натхнення є помилковим пізнанням, що претендує на прямий зв'язок з областю істини, однак зазнає поразки, оскільки воно опосередковано інститутами влади та медіа. Замість «натхнення» автор пропонує «жест», результат виробничої травми – наслідки зрощення медіа та поетичної суб'єктивності.

2. Другий аспект прагматичної поезики: поетичне висловлювання як перформатив

Арсен'єв визначає поетичне висловлювання як перформатив, у якому створюється «мікро-проект ще не існуючого, тільки майбутнього співтовариства» [Арсен'єв, 2016]. Засновник теорії мовленнєвих актів Джон Остін робить поворотне для філософії мови відкриття, стверджуючи, що перформативи тотожні діям [Austin, 1962]. Взаємодія, ефективність якої лежить в основі успішного мовленнєвого акту, передбачає вплив на слухача особливим чином: слухач повинен зрозуміти (пояснення) та повірити (обіцянці), тобто відреагувати так, як це необхідно тому, хто говорить – лише в цьому випадку вислів може вважатися успішним [Austin, 1962]. Таким чином, згідно з Остіном, критерієм ефективності (effectivity) перформатива є успішність комунікативного акту, тобто – впливу на Іншого. Втім, поетичне висловлювання не стає в розумінні Арсен'єва

окремим випадком комунікації. Автор застерігає від такого підходу, що розмиває, на його погляд, поняття, оскільки це може призвести до «дифузії з іншими літературними програмами» [Арсеньєв, 2016], що вивчають суб'єктів мовлення в аспекті їхньої взаємної кооперації та ввічливості, що є «зісковзуванням прагматики в рецептивну естетику» [Арсеньєв, 2016]. Особливістю прагматичної установки є політична дієвість висловлювання: «Прагматична адресність тексту робить його завжди не просто спрямованим на якусь готову “цільову аудиторію”, але несе в собі мікро-проект ще не існуючої та тільки прийдешньої спільноти» [Арсеньєв, 2016]. Хоча поетичне висловлювання є, у розумінні автора, перформативом, це не перформатив Остіна – не звернення до Іншого, який вже існує, але установлення нової, небувалої спільноти, а отже – нового Іншого. Автор зберігає зміни в суспільстві, які стають можливими завдяки поетичному висловлюванню, у владі поета. Якщо вчинення поетичного висловлювання є проведенням цілеспрямованого «проєкту», то поет усвідомлює те, що відбувається в результаті його висловлювання (автор наводить як приклад ряд випадків: «Листи Асперна» Джеймса і «Сповідь» Толстого). Однак не всі висловлювання виходять на рівень своєї прагматики.

Арсеньєв говорить про «суб'єктивацію», тобто про висвітлення у висловлюванні до того прихованої обумовленості його дискурсом влади. У такому разі необхідність поетичного висловлювання для Арсенєва є виключно політичною: висловлювання, «про-що» яких не торкнулося їхньої прагматики (на тому чи іншому рівні: сюжет, фабула, акт висловлювання), залишаються засобами трансляції дискурсу влади, а за поетичним висловом, який вийшов на рівень прагматики, стоїть політична необхідність, як її розуміє поет, що набув політичної суб'єктивації.

Таким чином, автор розуміє поетичне висловлювання як перформатив, що опосередковується медіа, який поет або привласнює (і тоді поетичне висловлювання стає політичним – у сенсі «встановлення мікропроєкту спільноти»), або ні (у такому разі поетичне висловлювання продовжує дискурс влади). Отже, увага автора зосереджується на аналізі обумовленості поетичного висловлювання медіа та на протистоянні поета цій детермінації.

3. Перегляд критики теорії натхнення П. А. Арсенєва

Натхнення – єдиний обговорюваний автором концепт, що фіксує розуміння поета в момент появи поетичного висловлювання. Автор критикує його як некритичний щодо мови продукування поетичних висловлювань зі «суб'єктивації» «панівних механізмів <...> передачі та зберігання інформації» [Капичьяк, 2017]. Автор говорить про «поетичну суб'єктивацію». У цьому разі суб'єктивація є зайняттям автором якоїсь політичної позиції, яке (зайняття) відбулося до появи поетичного висловлювання, та яке зумовлює його появу. Саме тому автор виділяє прагмапоетичні тексти, які виходять з певної сконструйованої інстанції висловлювання, що протистоїть інтерпеляції та тому конструює «інстанцію здорового глузду». Арсенєв пише, що питання «хто говорить» «<...> пов'язане з дослідженням тієї позиції, яку щодо повсякденної мови та панівної ідеології займає автор. Інакше кажучи, форма висловлювання безпосередньо відсилає до політичної конструкції інстанції висловлювання (курсив мій. – Д. С.)» [Арсеньєв, 2013].

Слід підсумувати: Арсенєв критикує «теорію натхнення», за якою була закріплена специфікація екзистування поета, але натомість пропонує «поетичну суб'єктивацію», результатом якої є «поетична суб'єктивність», похідна від дискурсу влади. Але як відбувається ця «суб'єктивація», яке екзистування за цим стоїть? Це ж питання можна поставити щодо терміну «жест писання», освіченій тандемом цієї суб'єктивації та медіа. Згідно з Арсенєвим, вибір поета задає елементи «суб'єктивності як плід суб'єктивації» та «медіа». Ці елементи, наче у хімічній реакції, повинні видати деякий результат. Таким чином, Арсенєв зберігає за поетом пасивний (на кшталт пасивності кислоти у пробірці, яка не може не взаємодіяти з певними речовинами) статус екзистування. Поетичне висловлювання виявляється наслідком входження в контакт з медіа результату поетичної суб'єктивації.

Політично активний, але філософсько-антропологічно не диференційований поет Арсенєва представляється білою плямою в розгляді феномена поезії. Мартін Гайдеггер, розглядаючи подію розуміння буття, усуває кордон між практичною дією та пізнанням [Хайдеггер, 2003, с. 167]. Оскільки автор теорії прагматичної поетики робить акцент на перформативності висловлювання, термін «поетичне розуміння», екстрапольований з «Буття і часу» на діяльність поета, видається евристично корисним для вивчення культурного феномена поезії. Поетичне розуміння – це екзистування Dasein, за якого його екзистенціали (настрій, розуміння, буття-при) модифікуються, входячи у стан «первинності» розімкнення (Erschlossenheit). Оскільки Dasein є «сущим з буттєвим способом сутнісного начерку буття-у-світі», воно «має як конститутив свого буття розуміння буття» [Хайдеггер, 2003, с. 174], тож функція поетичного розуміння як окремого випадку розмикаючого розуміння буття полягає у здійсненні істини в мові.

4. Перегляд терміну перформатив. Поетичний акт

Для романтизму мова є засобом поєднання з трансцендентним, для Остіна мова є засобом впливу на Іншого, для Арсенєва – засобом пере-створення Іншого. У всіх цих випадках мова мислиться як засіб. Метою ж прагматичної поетики, що протистоїть соціальним інститутам, щодо яких «персоналізація користувача давно стала інструментом влади» [Арсенєв, 2012], є дослідження створення поетами виходів з «дискурсивних формацій» [Арсенєв, 2013], «тотальної влади інстанції здорового глузду» [Арсенєв, 2014], «персоніфікованої інстанції знання та висловлювання» [Арсенєв, 2013]. Дієвість поетичного перформативу постає в такому розумінні впливом на слухачів за допомогою інструменту, що нагадує ремісничу переробку. Гайдеггер говорить про дві крайні можливості дбайливості про іншого: ту, що замінює-підпорядковує (einspringend-beherrschenden), та дбайливість, яка заступає-звільняє (vorspringend-befreienden): «Zwischen den beiden Extremen der positiven Fürsorge – der einspringend-beherrschenden und der vorspringend-befreienden – hält sich das alltägliche Miteinandersein und zeigt mannigfache Mischformen, deren Beschreibung und Klassifikation außerhalb der Grenzen dieser Untersuchung liegen» [Heidegger, 2001, s. 122].

Дбайливість першого типу «може немов би зняти з іншого “турботу” і поставити себе в заклопотаності на його місце, замінити його. Ця дбайливість бере те, що потребує турботи, замість іншого на себе» [Хайдеггер, 2003, с. 146]. При цьому інший «... може стати залежним і підвладним, нехай та влада буде мовчазною та залишиться для підвладного скритою» [Хайдеггер, 2003, с. 167]. Даний вид буття-з іншим Гайдеггер називає непервинним, протиставляючи йому таку турботу, яка «... не стільки заступає на місце іншого, скільки за-ступається за нього в його екзистенційному умінні бути, щоб не зняти з нього “турботу”, але власне як таку її повернути» [Хайдеггер, 2003, с. 167]. Водночас відношення до іншого стосується «... екзистенції іншого, а не чогось, що його турбує, допомагає іншому стати в своїй турботі пильним і для неї вільним» [Хайдеггер, 2003, с. 167]. Оскільки прагматична поетика розглядає читача не як дійову особу, дбайливість поета Арсенєва про нього заступає-звільняє. Підхід Арсенєва передбачає пошук в поетичному висловленні цілепокладання поета та, оскільки ефективністю прагматики висловлювання визначається його літературність, натякає на етику, виведену з доказу від ефективності поетичних висловлювань в сенсі їхнього впливу на слухачів.

Ідеї поетико-політичного перетворення іншого слід протиставити термін *дальній співрозмовник*. Вперше це слово використав Осип Мандельштам, однак він розуміє провіденціального співрозмовника поета як віддаленого, незнамого реципієнта. Ми ж визначаємо дальнього співрозмовника як можливість екзистенції читача, що потенційно міститься в поетичному висловлюванні, але виходить з-під влади поета. Дальній співрозмовник, тобто інший, присутній в момент поетичного розуміння, здійснюється внаслідок прочитання висловлювання, але важливо, що це здійснення може розбігатися з усвідомленою «процедурою остраніння» [Капичьяк, 2017] комунікативної ситуації.

Вивчення цього потенціалу поетичного розуміння може дозволити зрозуміти, що значить для конкретного поетичного висловлювання бути активним. Ми наполягаємо на дослідженні не тільки цілепокладання поета (прагматики висловлювання) та комунікативної ситуації, яку включає в себе поетичне висловлювання, але й поетичного акту, що складається з двох етапів: розуміння поета, що реалізується в поетичному висловленні, та розуміння читача, що реалізується в можливості екзистування, яку поет як реакцію реципієнта не припускає.

5. Практична критика прагматичної поезики

Розглянувши приклад твору, в якому є прагматика висловлювання на рівні акту висловлювання, ми можемо побачити евристичну корисність нашого підходу. Арсеньєв, зокрема, описує слідом за Засе «Сповідь» Льва Толстого, що робить «прагматичну ставку зараження» [Арсеньєв, 2013] читача почуттями людини, що переживає каяття. Судження читача, що послідує за висловом, що прийняв форму сповіді, Арсеньєв слідом за Засе розуміє як продовження цього висловлювання, тобто обговорення того, на який ефект розраховував автор висловлювання, що він хотів цим змінити політично. Розуміння читачів «Сповіді» можуть бути різними, і навіть непередбачуваними для автора висловлювання, однак підставою цих розумінь є поетичне висловлювання. Міркування Засе та Арсеньєва про книгу Толстого знаходять спосіб відійти від ролі, ймовірно, призначеної їм автором, адже замість того, щоб судити нарратора та проходити процедуру, передбачену, згідно з їхньою гіпотезою, для них як для читачей автором, вони осмислюють феномен сповіді як такої та можливість застосування цього феномена до літературознавчого аналізу. Можливість подібної екзистенції була потенційно припущена висловом «Сповідь» Толстого, і все ж ніяк не входила в межі прагматики цього висловлювання.

Те явище, яке не покриває ідея прагматичного проекту, дозволяє осмислити теорія поетичного акту. Під прицілом уваги цього поняття виявляються не проект автора і не його робота зі словом, але – зсередини наявного буття автора, що визначає налаштованість (*Stimmung*) і розуміння (*Verstehen*), а також зсередини можливості екзистування, що збулося (яке позначене нами титулом дальній співрозмовник), – «об'єктом» дослідження стає сам *можливісний характер поетичного розуміння*. Таким чином, осмислення «ефективної» «дії» поетичного висловлювання не як авторського політичного проекту, але як дальнього співрозмовника дозволяє говорити про поетичний акт – двоетапну подію розуміння: розуміння поета, результатом якого є поетичне висловлювання, заряджене дальнім співрозмовником, і розуміння читача, результатом якого є нове – новітнє екзистування, що стало можливим завдяки розумінню читачем поетичного висловлювання. Однак для такого дослідження необхідно рухатися не від наявного буття, з яким ми можемо мати справу (тобто не від поетичного висловлювання, як це роблять літературознавці та лінгвісти), але й не тільки від наявного буття поета до прагматики висловлювання, що є також одним з доробків Арсеньєва, але від справдженого випадку екзистенції слухача – до поетичної екзистенції. Слід радше запитати: як у розумінні поета сталося так, що це висловлювання дозволяє статися такому розумінню читача? Подальше вивчення питання дозволить поглибити цей розгляд.

Таким чином, у тексті статті розкрито два аспекти прагматичної поезики П. Арсеньєва. З одного боку, автор критикує теорію натхнення за ігнорування детермінації поетичного висловлювання медіа, з іншого – переосмислює теорію перформатива Дж. Остіна, пропонуючи як критерій дієвості поетичного висловлювання зміну в бутті слухача. Помічено, що поетичне висловлювання, згідно з П. Арсеньєвим, виявляється наслідком входження в контакт з медіа результату поетичної суб'єктивації; однак подія розуміння поета в такому разі залишається не диференційованою з точки зору філософської антропології. За допомогою проектування гайдеггерівського терміна «подія розуміння буття» було запропоновано термін *поетичне розуміння*: екзистування *Dasein*, за якого його екзистенціали входять під відомством мови в початковий модус розімкнення. За допомогою екстраполяції гайдеггерівської концепції дбайливості про іншого на розгляд

ідей П. Арсеньєва було виявлено специфіку «заміняючі-підпорядковуючою» дбайливості поета, в розуміння П. Арсеньєва, про іншого. Запропоновано термін *дальній співрозмовник*, що визначає можливість екзистування читача, яке не передбачається поетом. Подібний підхід дозволяє розглядати феномен культури поезії ширше цілепокладання автора поетичного висловлювання. Було запропоновано термін «поетичний акт», що позначає двоетапну подію розуміння: поетичне розуміння, розуміння читача. Евристична доцільність термінології була проілюстрована на прикладі розгляду аналізу П. Арсеньєвим «Сповіді» Л. Толстого.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Арсеньєв П. «Выходит современный русский поэт и кагбэ нам намекает»: к прагматике художественного высказывания [Электронный ресурс]. 2013. URL: <http://magazines.russ.ru/nlo/2013/124/19a.html>.

Арсеньєв П. Драматургия в бане, или Несчастья демократии [Электронный ресурс]. 2014. URL: <http://magazines.russ.ru/nlo/2014/126/21a.html>.

Арсеньєв П. Жест и инструмент: к антропологии литературной техники [Электронный ресурс]. 2018. URL: <https://syg.ma/@paviel-arsieniev/paviel-arsieniev-zhiest-i-instrument-k-antropologii-litieraturnoi-tiekhniki>.

Арсеньєв П. К конструкции прагматической поэтики [Эл-нный ресурс]. 2016. URL: http://magazines.russ.ru/nlo/2016/2/k-konstrukcii-pragmaticheskoj-poetiki.html#_ftnref6.

Арсеньєв П. Коллапс руки: производственные травмы письма и инструментальная метафора метода. *Философсько-літературний журнал «Логос»*. 2017. № 6. С. 23–58.

Арсеньєв П. Речь на вручении Премии Андрея Белого [Электронный ресурс]. 2012. URL: <https://vimeo.com/56977224>.

Голенков С. И. Понятие субъективации Мишеля Фуко. *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Философия. Филология»*. 2007. № 1. С. 54–66.

Деррида Ж. Подпись – событие – контекст. *Деррида Ж. Поля философии* / пер. с фр. Д. Ю. Краlechkin. М.: Академический проект, 2012. С. 349–376.

Капичьяк Я. Павел Арсеньев: «Лирическое письмо устарело». Кому удается вернуться от «Освенцима макулатуры» [Электронный ресурс]? 2017. URL: <https://www.colta.ru/articles/art/14986>.

Новалис. Генрих фон Оффтердинген. Фрагменты. Ученики в Саисе: сборник сочинений / пер. с нем В. Гиппиус. СПб.: Евразия, 1995. 239 с.

Тюпа В. Металингвистика как новая риторика [Электронный ресурс]. 2009. URL: http://lib.alkar.net.ua/book/ru/_/_prof/_lingvistika/intellektualinyj_yazyk_epohi_istoriya_idej_istoriya_slov.fb2#ГОС_idm952097552.

Хайдеггер М. Бытие и время / пер. с нем. В. Бибихина. Х.: Фолио, 2003. 509 с.

Халтрин-Халтурина Е. В. Поэтика «озарений» в литературе английского романтизма: Романтические суждения о воображении и художественная практика. М.: Наука, 2009. 350 с.

Херрманн Ф.-В. фон. Фундаментальная онтология языка / пер. с нем. И. Инишев. Минск: Европейский гуманитарный университет, 2001. 168 с.

Austin J. L. *Sense and Sensibilia*. London; Oxford; NY: Oxford University Press, 1962.

Heidegger M. *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2001.

Селищева Дарія Володимирівна

аспірантка, кафедра теоретичної і практичної філософії

імені професора Й. Б. Шада

Харківський Національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 6, Харків, 61022

E-mail: dahakot@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8412-1464>

Стаття надійшла до редакції: 18.10.2019

Схвалено до друку: 30.11.2018

ТРАНСФОРМАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЕТИЧЕСКОГО ВЫСКАЗЫВАНИЯ: КРИТИКА ПРАГМАТИЧЕСКОЙ ПОЭТИКИ

Селищева Дария Владимировна

аспирантка, кафедра теоретической и практической философии
имени профессора И. Б. Шада

Харьковский Национальный университет имени В. Н. Каразина

пл. Свободы, 6, Харьков, 61022

E-mail: dahakot@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8412-1464>

Принимая во внимание демократизацию письма и взаимное наложение дискурсов в современной медийной среде, поэтическое отношение к языку оказывается возможным путем осмысления значения слова, осознания языка не как прозрачного медиума, а как активной среды мышления. Такой подход возможен благодаря переосмыслению феномена поэзии, отталкиваясь от идей прагматической поэтики П. Арсеньева. Развенчивая романтическое представление о поэте как медиуме между богом и читателем, а также критикуя представление Дж. Остина о языке как о средстве воздействия на другого, П. Арсеньев тем не менее рассматривает поэтическое высказывание как способ политического воздействия на слушателя, чем ограничивает пространство возможностей экзистирования, открываемое этим высказыванием. Концепция поэтического акта как способа размыкания языка, которая разрабатывается автором на основе философии языка М. Хайдеггера и Ф.-В. фон Херманна, является попыткой разработать соответствующее понимание поэзии и обойти ограничения концепции прагматической поэтики.

Ключевые слова: поэтический акт, прагматическая поэтика, поэтическое высказывание, теория вдохновения, язык.

Статья поступила в редакцию: 18.10.2019

Утверждена к печати: 30.11.2018

TRANSFORMATIVE POTENTIAL OF THE POETIC UTTERANCE: CRITICISM OF PRAGMATIC POETICS

Selyshcheva Dariia V.

Postgraduate Student, Department of Theoretical and Practical Philosophy
named after Professor J. B. Schad

V. N. Karazin Kharkiv National University

4, Svobody sqr., 61022, Kharkiv, Ukraine

E-mail: dahakot@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8412-1464>

ABSTRACT

Taking into account the democratization of writing and the mutual imposition of discourses in the modern media environment, the poetic attitude to language is perceived as a possible way of developing an understanding of the meaning of the word, understanding the language not as a transparent medium, but as an active thinking environment. Such an approach is possible thanks to a rethinking of the phenomenon of poetry based on the ideas of the pragmatic poetics of P. Arsenyev. Debunking the romantic idea of the poet as a medium between God and the reader, as well as criticizing J. Austin's idea of language as a means of influencing another, P. Arsenyev, nevertheless, considers poetic utterance as a method of political influence on the listener, which limits the space of existential opportunities, opened by this utterance. The concept of the poetic act as a way of opening the language, which is developed by the author based on the philosophy of the language of M. Heidegger and F.-V. von Herrmann, attempts to develop an appropriate understanding of poetry and circumvent the limitations of the concept of pragmatic poetics. The author analyzes the approach of P. Arsenyev to the interpretation of L. N. Tolstoy's "Confession". The conclusion is made about the inconsistency of the authors' approach: on the one hand, the text of the "Confession" is viewed from the point of view of

the pragmatics of its impact on the reader, which involves the reader's subjectivation as a moral judge, sentencing the author. On the other hand, the very fact that P. Arsenyev reads "Confession" not from a moralistic, but from a philosophical and linguistic point of view, suggests that the explanation of the existential-transformative potential of the latter cannot be reduced only to indication of its immediate pragmatic context. The development of the terminology of existential analytics of Dasein is carried out by extrapolating Heidegger's terminology to the situation of a poetic act, understood as a two-stage event (Ereignis) of understanding, which is a cultural phenomenon.

Keywords: poetic act, pragmatic poetics, poetic utterance, theory of inspiration, language.

REFERENCES

- Arsenyev, P. A. (2013). "Modern Russian Poet Has Come and is Hinting": Towards the Pragmatics of the Artistic Utterance. *Zhurnalnyi Zal – Magazine Hall*. Retrieved from <http://magazines.russ.ru/nlo/2013/124/19a.html>. (In Russian).
- Arsenyev, P. A. (2012). *Speech at the Presentation of the Andrei Bely Prize*. Retrieved from <https://vimeo.com/56977224>. (In Russian).
- Arsenyev, P. A. (2014). The Drama in the Bath, or Misfortunes of the Democracy. *Zhurnalnyi Zal – Magazine Hall*. Retrieved from <http://magazines.russ.ru/nlo/2014/126/21a.html>. (In Russian).
- Arsenyev, P. A. (2016). Towards the Construction of the Pragmatic Poetics. *Zhurnalnyi Zal – Magazine Hall*. Retrieved from http://magazines.russ.ru/nlo/2016/2/k-konstrukcii-pragmaticheskoj-poetiki.html#_ftnref6. (In Russian).
- Arsenyev, P. A. (2017). The Collapse of the Hand: Work Injuries of Writing and Instrumental Metaphor of the Method. *Logos*, 6, 23–58. (In Russian).
- Arsenyev, P. A. (2018). Gesture and Instrument: to the Anthropology of Literary Technology. *Translit*. Retrieved from <http://www.trans-lit.info/materialy/21/pavel-arsenev-zhest-i-instrument-k-antropologii-literaturnoj-tehniki>. (In Russian).
- Austin, J. L. (1962). *Sense and Sensibilia*. London, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Derrida, J. (2012). Signature – Event – Context. In J. Derrida, *Fields of Philosophy* (pp. 349–376). (D. Yu. Kralachkin, Trans.). Moscow: Akademicheskij Proyekt. (In Russian).
- Golenkov, S. I. (2007). The Concept of Subjectivization by Michel Foucault. *Journal of the Samara Academy of Humanities. Series "Philosophy. Philology"*, 1, 54–66. (In Russian).
- Heidegger, M. (2003). *Being and Time*. (V. Bibikhin, Trans.). Kharkiv: Folio. (Original work published 1927). (In Russian).
- Heidegger, M. (2001). *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. (Original work published 1927).
- Haltrin-Khalturina, E. V. (2009). *The Poetics of "Insights" in the Literature of English Romanticism: Romantic Judgments of the Imagination and Artistic Practice*. Moscow: Nauka. (In Russian).
- Herrmann, F.-V. fon. (2001). *Fundamental Ontology of Language*. (I. Inishev, Trans.). Minsk: European Humanities University. (Original work published 1985). (In Russian).
- Kapichiak, Ya. (2017). Pavel Arsenyev: "The Lyrical Letter is Outdated". Who Manages to Dodge the "Auschwitz of Waste Paper"? *Colta.Ru*. Retrieved from <https://www.colta.ru/articles/art/14986>. (In Russian).
- Novalis. (1995). *Heinrich von Offterdingen. Fragments. Pupils in Sais: Collected Works*. (V. Gippius, Trans.). Saint Petersburg: Yevraziya. (In Russian).
- Tyupa, V. (2009). Metalinguistic as New Rhetoric. *Intellectual Language of the Epoch: History of Ideas, History of Words*. Retrieved from http://lib.alkar.net.ua/book/ru/_/_prof/_lingvistika/intellektualinyj_yazyk_epohi_istoriya_idej_istoriya_slov.fb2#TOC_idm952097552. (In Russian).

Article arrived: 18.10.2019

Accepted: 30.11.2018